

Еволюція методологічних підходів до вивчення партійних систем

Розглянувши основні напрацювання учених у сфері дослідження партійних систем, спробуємо проаналізувати еволюцію методологічних підходів до вивчення партійних систем.

Головним об'єктом політологічних досліджень в Україні були політичні партії, про що свідчать перші праці в галузі політичної науки в незалежній Україні (на сторінках журналу "Політика і час"). Згодом у світ вийшли навчальні посібники М. Примуша і Ю. Шведа, які узагальнювали зарубіжну теорію політичних партій і вказували на теоретико-методологічні засади вивчення політичних партій і партійних систем. Проте, і сьогодні, надбання політичної науки не достатньо активно використовуються у своїх працях вітчизняними ученими.

Щоб зрозуміти еволюцію методологічних підходів до вивчення партійних систем потрібно зрозуміти еволюцію критеріїв класифікації партійних систем.

Розумінню сутності партійних систем сприяє їх класифікація. Найвідомішою на цей час є класифікація партійних систем М. Дюверже (1954), побудована за кількісним критерієм із простим підрахунком партій, які конкурують між собою: безпартійні, однопартійні, двохпартійні і багатопартійні системи.

Вивчаючи партійні системи, Ж. Блондель (1968) звернув увагу на кількість партій та їх відносний розмір, щоб ідентифікувати двопартійні системи, дві з половиною партійні системи і багатопартійні системи з домінуючою партією. Нововведенням цієї типології було те, що відносний розмір "половини" чи "домінуючої" партії було встановлено на певному рівні (приблизно 10% голосів виборців для "половини" і 40% для "домінуючої").

Розвиваючи типологію партійних систем, Дж. Сарторі (1976) класифікує їх за двома змінними: кількість партій та ідеологічна дистанція між ними. З одного боку, дослідник указує на те, що кількість партій демонструє особливість політичної системи: ступінь фрагментації політичної влади, наскільки вона розсіяна чи сконцентрована. Учений пропонує таку класифікацію партійних систем: система з однією партією, система з партією-гегемоном, система з домінуючою партією, двохпартійна, система поляризованого і поміркованого плюралізму, атомізована. Отож, комбінація таких критеріїв: кількісний (кількість місць), ідеологічний (потенціал коаліційності) і потенціал впливу (шантажу) на прийняття рішень покладені в основу операціоналізації поняття "істотності" партії (relevant parties). Саме "істотні" партії, на думку автора, визначають природу партійної системи.

П. Майр (1989) запропонував класифікацію партійних систем на основі кількісного критерію: система великих партій (якщо дві найбільші партії разом отримують більше 80% місць у парламенті); система середніх партій (якщо дві найбільші партії мають 65% місць, а 35% місць розподіляють між собою решта партій); система малих партій (якщо дві найбільші партії отримують 42% місць, а 58% належать решті партій).

Одним із найбільш застосовуваних інструментів (критеріїв) класифікації партійних систем є ефективна кількість партій (effective number of parties, далі – ENP) уведений у науковий обіг М. Лааско і Р. Таагеперою у 1979 році. Цей статистичний показник використовують переважно для виявлення двох партійних чи багатопартійних систем.

Показник ефективною кількості партій є достатньо суттєвим теоретичним і емпіричним інструментом для пояснення важливих аспектів партійної конкуренції. Однак треба зважати, що ефективна кількість партій не є дискретним показником і тому не може пояснити особливостей розташування партій на ідеологічній шкалі.

Індекс ефективної кількості партій (ENP) бере до уваги кількість партій та їх відносну вагу і є широко застосовуваним індикатором фрагментації партійної системи і набуває такого математичного вигляду [1, с.7]:

$$ENP = \frac{1}{\sum p_i^2} = \frac{1}{\sum p_i^2}$$

де p_i – відсоток голосів, отриманих i -партією на виборах, або відсоток депутатських мандатів, отриманих i -партією в парламенті.

Учені довели, що індекс ефективної кількості партій у багатьох випадках дає некоректні результати. У 1979 році, коли М. Лааксо і Р. Таагепера запропонували індекс ефективної кількості партій (ENP), випадки партійних систем із домінуючою партією були рідкісними. Тому ENP вдало пояснював фрагментацію партійних систем. Однак у сучасному світі існує велика кількість партійних систем із домінуючою партією і за таких умов використання індексу ефективної кількості партій дає некоректні результати.

Просте на перший погляд поняття – ефективна кількість партій – тягне за собою низку методологічних проблем. Головна з них полягає в тому, що індекс не вказує на появу однопартійної більшості, коли одна партія набирає більше 50% місць у парламенті. Індекс має низку властивостей, які роблять його інструментом вимірювання ефективної кількості партій: якщо всі політичні партії отримали рівну кількість голосів або місць, тоді ENP дорівнює кількості партій; якщо частки місць або голосів серед політичних партій різні, тоді ENP буде меншим, ніж фактична кількість партій; якщо в партійній системі буде певна кількість партій із малою часткою місць або голосів, тоді значення ENP збільшиться. Наприклад, у партійній системі, де існує чотири партії з таким розподілом місць (0,52-0,45-0,02-0,01), ENP = 2,11, а в партійній системі, де існує три партії (0,52-0,46-0,02), ENP = 2,08.

Новий індекс ефективної кількості партій, запропонований Г. Голосовим, перевірений на прикладі партійних систем світу, краще вимірює ефективну кількість партій у високо фрагментованих і найменш фрагментованих партійних систем, виконуючи необхідні властивості для індекса такого роду. Індекс ефективної кількості партій Г. Голосова набуває такого математично виглядає [2, с.4]:

$$N_p = \sum_{i=1}^x \frac{1}{1 + (s_1^2 / s_i) - s_i}$$

де s_1 – частка парламентських місць чи голосів виборців партії, яка набрала найбільшу частку місць чи голосів, а s_i – частка парламентських місць чи голосів виборців i -партії. Значення найбільшої партії завжди дорівнює 1, тоді як решта партій вираховуються від розміру найбільшої партії. Алгоритм обрахунку N_p відрізняється від

ENP. Спочатку ми обраховуємо $\frac{1}{1 + (s_1^2 / s_i) - s_i}$, де s_1 – стала величина для кожної змінної s_i , а потім додаємо зважені числа від кожної партії.

Використання індексу ефективної кількості партій Г. Голосова (N_p) вдало пояснює фрагментацію партійних систем у посткомуністичних країнах, ніж індекс ефективної кількості партій М. Лааксо і Р. Таагепери (ENP).

Незважаючи на велику кількість підходів до класифікації партійних систем, найбільш широко прийнятий критерій завжди був і залишається – кількість партій, зазвичай вираховується щодо їх відносних розмірів. Дослідження партійної системи України вимагає від нас враховувати чинні підходи до вивчення партійних систем.

Список використаних джерел:

1. Laasko M., Taagepera R. Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe [Text] / Laasko M., Taagepera R // Comparative Political Studies. - 1979. - Vol. 12 – P. 3-27.
2. Golosov G. The Effective Number Of Parties: A New Approach [Text] / Golosov G.// Party Politics. – 2009. – Vol. 10. – P. 4.